

i migracija, preko starenja i distribucije stanovništva), ali i prisutan širi aspekt tretiranja populacionih izazova, omogućili su velikom broju istraživača da izlože svoje radove i mišljenja, kao i da razmene iskustva o pitanjima kojima se bave.

Jelena Stojilković Gnjatović

PRIKAZI

Vesna Lukić

DVE DECENIJE IZBEGLIŠTVA U SRBIJI

Republički zavod za statistiku – Beograd, 2015, str. 125

Monografija dr Vesne Lukić, višeg naučnog saradnika u Institutu društvenih nauka u Beogradu, pod naslovom *Dve decenije izbeglištva u Srbiji* je originalno naučno delo za kakvim je kod nas dugo postojala potreba, kako u akademskom tako i u praktičnom smislu. Naime, iako je od ratnih dešavanja na prostoru bivše SFRJ prošlo više od dvadeset godina, činjenica je da u Republici Srbiji danas živi oko 280.000 prisilnih migranata, od kojih više od jedne četvrtine ima izbeglički status. Zbog toga se u medijima, ali i u stručnoj javnosti i dalje diskutuje o "produženoj izbegličkoj krizi", pri čemu rešavanje pojedinih problema sa kojima se izbeglice suočavaju u svakodnevnom životu nažalost još uvek izostaje. Uprkos tome, broj naučnih radova koji bi se bavili različitim aspektima problematike položaja i integracije izbegličke populacije u našoj zemlji, i time doprineli konačnom raskidu sa dugotrajnim negativnim posledicama raspada nekadašnje zajedničke države, krajnje je oskudan.

Imajući u vidu da je u pitanju posebno ranjiva kategorija stanovništva, čija su elementarna ljudska prava već decenijama ugrožena, sprovođenje temeljnog, sveobuhvatnog i produbljenog istraživanja, koje bi doprinelo stvaranju realne i kompletne slike o trenutnom položaju, potrebama i problemima izbeglica u Srbiji, činilo se neophodnim u jednom demokratskom društvu koje stremi evropskim integracijama. Upravo je istraživanjem čiji su rezultati predstavljeni u ovoj monografiji postignuto da se na jednom mestu sistematično, precizno i koncizno izlože najrelevantniji i najsvežiji demografski pokazatelji uspešnosti integracije izbeglica u našoj zemlji i otvore brojna pitanja koja se mogu smatrati ključnim za trajno poboljšanje njihovog položaja.

Zahvaljujući sveobuhvatnom pristupu predmetu istraživanja i aktuelnosti analiziranih podataka, ova monografija daje znatan doprinos najpre sagledavanju, a potom i rešavanju niza važnih i složenih problema izazvanih prisilnim migracijama usled oružanih sukoba na prostoru bivše SFRJ tokom 1990-ih. Takođe, u njoj su prvi put u domaćoj nauci analizirani podaci o izbegličkoj populaciji koji su prikupljeni na osnovu popisa stanovništva 2011. godine. Povrh toga, sagledavanje dinamike pojedinih pokazatelja uspešnosti integracije izbeglica u Srbiji omogućeno je poređenjem podataka popisa 2002. i 2011. godine. Ta saznanja omogućila su definisanje nove polazne osnove za kreiranje strateških dokumenata i javnih politika, bitnih za rešavanje preostalih ekonomskih, stambenih, socijalnih i pravnih prepreka na koje izbeglička populacija i dalje nailazi.

Sadržina monografije *Dve decenije izbeglištva u Srbiji* podeljena je na nekoliko međusobno povezanih tematskih celina. Svaka od njih baca svetlo na određeni aspekt prisilnih migracija u Srbiji i oslikava aktuelni položaj i strukturu izbegličke populacije, oslanjajući se na parametre kao što su: brojnost i prostorna distribucija, državljanstvo, mobilnost, polna i starosna struktura, fertilitet, bračnost, nacionalna pripadnost, opšta i kompjuterska pismenost i školovanost, ekonomska aktivnost, privredna delatnost, zanimanje, radni status, uslovi stanovanja prisilnih migranata, kao i položaj prisilnih migranata sa invaliditetom.

U uvodnom delu, posvećenom određivanju samog predmeta istraživanja, jasno su definisani i klasifikovani pojmovi kao što su: migracije, prisilne migracije, migranti i izbeglice. Pored toga, ukazano je na osnovne faktore koji utiču na migracioni proces, počevši od društveno-ekonomskih preko političkih, ekoloških i etničkih, pa do individualnih. Pri tome je sasvim opravdano ukazano na to da zvanična definicija pojma izbeglice nije usklađena sa aktuelnim migracionim procesima niti sa različitim tipovima prisilnih migranata, te da efikasno praktično delovanje u cilju rešavanja problema ovih lica zahteva njeno preispitivanje.

Nakon uvodnog dela, predstavljeni su najznačajniji međunarodni dokumenti koji sačinjavaju pravne okvire za jednoobrazno determinisanje pojma izbeglica i prava i obaveza tih lica. Zatim su, analiziranjem najrelevantnijih nacionalnih zakona i strateških dokumenata, markirani osnovni pravci delovanja društvenih činilaca odgovornih za rešavanje problema prisilnih migracija u našoj zemlji.

Sledeće poglavlje posvećeno je razmatranju istorijskog konteksta izbeglištva u Srbiji. U okviru njega izneti su podaci o brojnosti i prostornoj distribuciji prisilnih migranata na teritoriji naše zemlje u određenim vremenskim periodima tokom i nakon oružanih sukoba na prostoru bivše Jugoslavije. Prikazani su i parametri koji objašnjavaju

frekventnost i dinamiku povratka izbeglica iz Srbije u zemlje porekla, što je doprinelo procenjivanju uspešnosti reintegracije povratnika. Zahvaljujući analizi navedenih podataka, omogućeno je potpunije razumevanje političkih, socijalnih, ekonomskih i drugih faktora koji su doveli do stvaranja i prolongiranja izbegličke krize na ovom prostoru.

Relevantni statistički podaci predstavljaju osnovni preduslov za sagledavanje položaja izbeglica, a zatim i rešavanje njihovih problema. Upravo zbog toga, najznačajniji deo monografije čine poglavlja posvećena temeljnoj statističkoj obradi različitih demografskih pokazatelja, koji oslikavaju uspešnost integracije prisilnih migranata sa teritorije bivše SFRJ u Srbiji. U okviru navedenih poglavlja, analizirani su podaci o brojnosti i prostornoj distribuciji izbeglica u Srbiji, njihovoj mobilnosti, fertilitetu žena koje pripadaju ovoj kategoriji stanovništva, polnoj i starosnoj strukturi prisilnih migranata, bračnosti, njihovoj opštoj i kompjuterskoj pismenosti i nivou obrazovanja, zaposlenosti, kao i strukturi domaćinstva i porodice prisilnih migranata. Posebna pažnja posvećena je položaju prisilnih migranata sa invaliditetom kao osobito osetljivoj grupaciji koja se nalazi pod rizikom od višestruke diskriminacije i koja nailazi na dodatne probleme prilikom integracije u redovne tokove društvenog života. Osim toga, u fokusu se našlo i rešavanje stambenog pitanja prisilnih migranata budući da ono, osim praktičnog, ima i simbolično značenje, kao korak koji se može smatrati presudim za njihovo potpuno integrisanje u lokalnu zajednicu.

Na kraju, u zaključnim razmatranjima su, kroz pregled najvažnijih demografskih karakteristika prisilnih migranata koje služe kao indikatori za evaluaciju njihove integracije, izdvojene ključne premise za dalji rad na rešavanju problema izbeglištva u Srbiji. Prezentovanje novih saznanja o problemima prisilnih migranata i njihovo poređenje sa nalazima na bazi podataka iz popisa 2002. godine olakšalo je definisanje prioriternih pravaca delovanja u cilju integracije izbeglica u lokalnu zajednicu. Analiza brojnih demografskih pokazatelja integracije ove populacije ukazala je na niz problema i prepreka sa kojima se ona suočava. Među njima su kao najznačajniji nabrojani: pribavljanje državljanstva, rešavanje pitanja stanarskog prava i nemogućnost raspolaganja nepokretnom imovinom u Republici Hrvatskoj, viša stopa nezaposlenosti u odnosu na domicilno stanovništvo, povećanje udela nepismenih prisilnih migranata mlađeg životnog doba (što se negativno odražava na njihovu socijalnu i ekonomsku integraciju), veći procenat samozapošljavanja, kao mehanizam prilagođavanja tržištu rada, nerešeno stambeno pitanje i neodgovarajući uslovi života u kolektivnim centrima.

Na osnovu dobijenih saznanja, kao ključni pravci budućeg delovanja izdvojeni su upravo oni na koje je ukazano i u Strategiji rešavanja pitanja

izbeglih i interno raseljenih lica: pitanje državljanstva, statusna pitanja, zapošljavanje i pravo na rad, obrazovanje, zdravstvena i socijalna zaštita i stambena pitanja. Ova saznanja pokazala su da i dalje postoji potreba za radom, kako državnih organa, tako i organizacija koje pripadaju nevladinom sektoru, a koje se bave pružanjem besplatne pravne pomoći izbeglicama. Istovremeno, navedena saznanja potvrdila su aktuelnost pomenute Strategije za rešavanje pitanja izbeglih i interno raseljenih lica, koja, između ostalog, usmerava razvoj javnih politika u oblasti migracija. Pri tome je istaknuto da te javne politike treba da se zasnivaju na indikatorima koji relevantnim akterima omogućavaju da prilikom donošenja odluka u punoj meri uvažavaju dvosmerne efekte integracije u smislu povratnog uticaja specifičnih politika integracije na socijalne promene.

Monografija *Dve decenije izbeglištva u Srbiji* obrađuje mnogobrojna važna i aktuelna pitanja iz oblasti prisilnih migracija, a posebno izbeglištva, sa najrazličitijih aspekata: demografskog, socijalnog, ekonomskog, pravnog, istorijskog. Zato je namenjena veoma širokom krugu čitalaca. Ona pre svega predstavlja dragoceni izvor saznanja za istraživače iz raznih društvenih nauka, koji se u svom radu bave izučavanjem migracija, izbeglištva i ljudskih prava marginalizovanih društvenih grupa. Takođe, ona je izuzetno korisno sredstvo za edukaciju predstavnika nevladinih organizacija posvećenih zaštiti ljudskih prava prisilnih migranata, a posebno onih čiji je rad fokusiran na izbegličku populaciju. Osim toga, ona može poslužiti kao pomoć pri radu zaposlenih u državnim organima koji su zaduženi za rešavanje pravnih, socijalnih, ekonomskih i drugih problema izbeglica, kao što su socijalni radnici, psiholozi i predstavnici pravosudnih organa i organa državne uprave i lokalne samouprave. Ujedno, ona sadrži i niz korisnih saznanja i smernica za dalji rad eksperata zaduženih za kreiranje javnih politika u oblasti migracija, a naročito onih koji su nadležni za izradu zakonskih tekstova i strateških dokumenata od značaja za integraciju prisilnih migranata. Konačno, ova monografija predstavlja izvor inspiracije i ideja za buduća istraživanja ove problematike, te zbog toga može biti izuzetno korisna studentima postdiplomskih i doktorskih studija društvenih nauka koje imaju dodirnih tačaka sa njom. U tom smislu, treba ukazati na činjenicu da će se u budućnosti nesumnjivo ponovo pojaviti potreba za evaluacijom integracije izbeglica u Srbiji i procenom delotvornosti zakona, podzakonskih akata, strateških dokumenata i javnih politika kreiranih na osnovu naučnih saznanja i zaključaka izvedenih iz ovog istraživanja.

Imajući u vidu aktuelnost analiziranih podataka, obim i relevantnost korišćene domaće i strane literature, kvalitet i naučnu utemeljenost iznetih zaključaka i njihov praktičan značaj za sagledavanje i rešavanje aktuelnih

socijalnih problema, može se konstatovati da je monografija *Dve decenije izbeglištva u Srbiji* naučno delo izuzetnog kvaliteta, ali i nezamenljiv izvor saznanja neophodnih za rešavanje konkretnih problema jedne izuzetno ugrožene kategorije stanovništva. Jasnoća stila kojim je monografija pisana i naučna preciznost koja je uočljiva, kako prilikom predstavljanja rezultata istraživanja, tako i u izvođenju zaključaka takođe doprinose njenoj upotrebljivosti u svakodnevnom radu posvećenom ovoj problematici. Kvalitet monografije upotpunju sadržajni i vizuelno prijemčivi prilozi u vidu mapa, tabela i grafikona, koji olakšavaju čitaocu snalaženje u obilju statističkih podataka, omogućavajući mu da brzo i jednostavno ostvari uvid u najvažnije podatke u vezi sa predmetnom problematikom. Posmatrano u širem smislu, ovo naučno delo doprinosi i ostvarivanju jednog izuzetno humanog cilja: očuvanju i unapređenju ljudskih prava prisilnih migranata, a posebno izbeglica sa teritorije bivše SFRJ u Srbiji, što dodatno uvećava njegov društveni značaj. Na kraju, treba istaći i da monografija *Dve decenije izbeglištva u Srbiji* na najbolji način potvrđuje opravdanost sprovođenja popisa stanovništva, pokazujući koliku naučnu i praktičnu vrednost mogu imati podaci koji se na taj način prikupljaju ukoliko su, kao što je ovde upravo slučaj, korektno statistički obrađeni i kvalitetno prezentovani.

Ana Batrićević